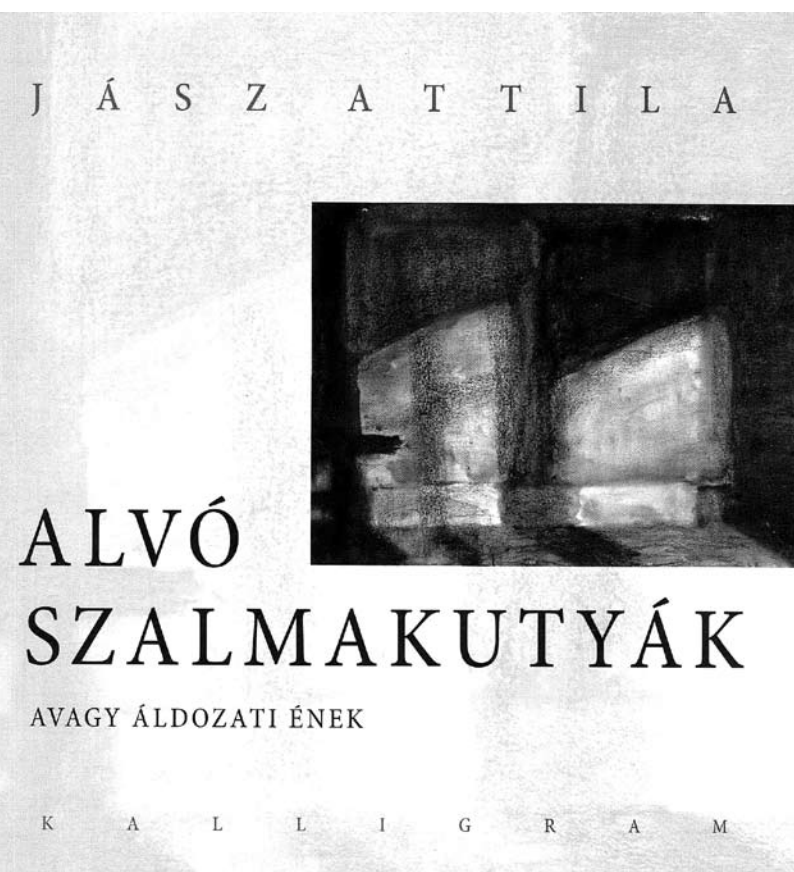

Káplán Géza

Alapító érzelem

(Jász Attila: *Alvó szalmakutyák*)

Jász Attila a nyugati vidék költője. E látványos kijelentés nem is oly elnagyolt, ha (s miért ne tehetnénk?) szomorú szárazföldről övezett külön kis kontinensnek képzeljük a Kárpát-medencét, noha itt nem motorizált kentaurók, nem vasba s bőrbbe öltözött amerikusok süvöltözik be az indián nosztalgjától vöröslő hegyeket, kanyonokat, de borostába vakkant, idejétmúlt szőlőmunkások nyerik ki az ajzott nektárt akácok és más gyorstüzelésű haszonnövények által feltúrt vulkáni hegyek alján: maradék beltelenség, magányos lázadó arányos birodalma. S persze a Family Frost idiot kúrtságára a gyanús, népüdvözítő kamarilla kiterjedése: paprikafűzér,

fokhagymafűzér, szőrmebarokkal elfüggönyözött, reneszánsz váltóasztal, húskenyér, germán módra: terménysorfal a kamion-úton, üvöltő gázolajfüst-szélben eladó minden, ember és nyersvér, úton-útfélen, áruval vert, papsajtos árokparton.

S mégis, a haladás robaja által felvert – amúgy rejtőzködő – madárként a kultúra maradéka, tartaléka repes mindenütt e tájon, például itt pávázik a tatai hegykaréj, nem lovagvárral, de piarista gimnáziummal feltüskézve, s alant a tó teret szétfeszítő dimenziója vízi- és légi parádé-robbanásaival, elmúlt vendéglők dicsőséges kanavász-illatától terhes hullámaival, fiatal írók gyarapító edzéseivel s alélt baktatásaival a part nagy harcsagödröket árnyékoló, fűzfás alléin. Hát, elmondható talán, az amerikai vidékben kevesebb a tartalék.

Miért e tájelemzés Jász Attila legújabb, *Alvó szalmakutyák* című verskötetéről szóló beszédhez? Verskötet, mondtuk szándékkal, s nem verseskötet, hisz olyan érzéki egység szorul itt lapívekbe, ami ritkán észlelhető a technika lehetőségeivel túl könnyedén élő kiadói gyakorlatban. A címlap kolosszális egyszerűségű képének (Nádor Tamás munkája) áttört folytatódása a borítón, a könyvtest szigorúan négyzetes formája, a vastag, mégis könnyű, pasztell-papír tapintású lapok lélegzése: megejtő tárgyköltészet. S létrejöhetett volna-e, így, mindez a kézzel fogható csoda a tájban rögzült, s épp ezért emelkedett írói lélek, hatása, sugalmazása nélkül? Egyáltalán: meghaladható-e a szöveg-irodalom gyakorta nyárspolgári belterjessége a személyiség dimenzióin túlról érkező külső világszerkezet bármily otthonos vagy rettenetesen idegen, lehengerlő, snassz, kérkedő vagy épp lapos impulzusa nélkül?

A művészeti ideológiáktól lerontott, s ekként egyre erőtlenebb magyar lírai univerzumban felépült egy nagyon is kozmologikus, ugyanakkor közvetlen, a vidéki lét árnyaiban és fényeiben – mondhatni: árnyalataiban – modulált vonulata, mely Tolnai Ottó immanens avantgardizmusából, a „Nullás liszt” kérlelhetetlen egyszerűségéből porzott szét öko-versgazdálkodásra, lét-funkció-kifejezés teljességére ösztönözve olyan különböző indíttatású, háttérű s életkorú alkotókat, mint – a teljesség igénye nélkül – Villányi László, Végh Attila,

Prágai Tamás vagy épp Jász Attila; s a kultúra-értelmezés természetessége, a Babits által, s mintáján okulva ma is sokak által, át- és felstilizált közös éthosz, a krisztianus táj- és létértés kapcsolja hozzájuk Kelemen Lajos egyedi szabadvers-kultúrát formáló költészetét; s karcolja ezt a gazdag tükröt az új nemzedék kapkodóbb, nyersebb, de éppoly időtől és tájtól ihletett verselése, mint például Szálinger Balázsé.

Sokszínű dallam, közös harmónia. A líraiság különös komponense: valódi, s tagadhatatlanul lírai líra: hálószerű motívumkezelés, egyéni mitológiákból, hellenisztikus finomszerkezetekből szőtt mives, bensőből fakadó, majdnem automatikus algoritmus, amit csak a műveltség iniciáléi tartanak meg elviselhetően kompakt keretben. Okosan kedélyes, ám, ha kell, kétségbeesetten önreflexív líra, szemben az iróniát árukként a polcra fagyasztó, szemben a nyűtt, barokkos konglomerátumokkal a kihalt érzékenységre erővel hagyatkozó fényes, de fáradt költészettel. Mondhatni: „megosztott líraiság”: az élet-kellékek és létevények, műveltség és reália megosztottsága s egyedi együttese az idő és tér önkényesen, elhatározottan tágra szabott függvényében.

Jász Attila sétáló-szemlélődő alkatú író, egész létezésével gondolkodik, ahogy – Illyés Gyula szerint – Petőfi természetessége is a gyaloglás gondolatritmusán serkent. Így Jász számára a szabadvers valódi, tartalommal bíró szabadságot nyújt, nála alig lelhető fel két egybevágó külső forma, anyagának önmozgása s a beltartalom, belbecs uralja s indukálja magát a formát. Megengedheti magának azt is, hogy társuralkodó legyen saját birodalmában: a kötet majd minden verse ajánlat vagy allúzió: képzőművészek, írók, filozófusok, természettudósok szólítása; s néha azt is, hogy foglalt ritmust vagy modort imitál, mert mellérendelő szemlélete egyúttal intenzíven összetett: a tárgy és mása, a tőle függő gondolat; a mondatok időbe rögzültsége, a mondat mint a szerkezettel egyenrangú ecsetvonás, a faktúra egy eleme; – egyáltalán: a nagy hullámhosszúságú rezgésben tartott tempó nyugodt légzéshez hasonló egyöntetűsége olyan kétségtelenül egyéni, Jászos, hogy a megidézett szellemek óhatatlanul a szerző portréját egészítik egy, az elomlást is elviselő, erős mandalában.

Ha meggondoljuk, különös értelmet nyer a kötet-cím, a kötetet szervező fő motívum: mind-mind a kultúra jelesei, akik „életüket s vérüket” adták Jász Attilának önmagát s „A” művet építendő: pusztulásra megérett, de áldozati lángjukban újra, s új értelemmel felfénylő „Szalmakutyák”, véglegesen az örökidő retinájába égve mint emléknymok; – bergsoni időszemlélet, s ha bergsoni, akkor már megint az ellioti s babitsi hagyomány és kaland, s persze a nyom rejtélyének derridai értelmezése is itt kísért: a kalandor kétségbeesése s rezignált, nyomkereső nyugalma: „Távoli

világokat, érzéseket és benyomásokat rejtisz el egy nagyon is közeli és konkrét mikrovilágba, vagy fordítva, tó vagy folyópart, (...) lassan nem ártana befűteni, teleírt papírlapról húzkodod ki a szavakat, nagyon lassan, és amikor mindet kihúztad, azt mondd, igen, tűzbe vele, minden elengedett szó ima, visszakérül az égből, végre, oda tehát, ahonnan rövid időre kölcsönözted.” (otthonos számkivetettség. Mikrózás).

A tapasztalt szerkesztő kérelhetetlenül egységes anyagát is képes célszerűen artikulálni, beszélő szerkezetté rendezni az egyugyanaz beszédet. Az első ciklus a „kifejezendő”: (Alvók), a második a „megformálandó”: (Szalmakutyák), a harmadik a „feláldozandó”: (Áldozatok), a negyedik az „énekké vált”: (Ének) helyettes lények, szalmakutyák alkotott meglétét regisztrálja.

Az Alvók alapító prózaverseit – szigorúan nézve – a szerző képzőművészeti meghatározottsága ékesíti, a választott, szakrális léttel bíró tárgy maga is kézzel képzett teremtmény, a láthatóan meglévő valóság fonott, festett, fotózott, színről-színre látott állaga. S a zárlat szépen kérdez: „Tudnak-e fák repülni, vagy csak a késő őszi szél rázza, tépi utolsó, kétségbeesetten kapaszkodó leveleiket, (...) néha én is magányos vagyok, mint bárki más, (...) kiléphetnék e kivágásra ítélt ősfák árnyékából, legalább nyolc nap keringene bennem tizenhat holddal, ám most, hogy leírtam, már egyáltalán nem vigasztal, hogy tudtam.” ((egyáltalánem)). Nem az a nem, aminek látszik, benne van az, aki lát.

A Szalmakutyák oktató-verssel nyit: „... égboltot látsz, fákat / átszelő fényes villanyvezetékeket, / számolod az estéket, miközben / isten sír, isten nevet, / elkezd, de nem fejez be / helyetted semmit.” (megkezdett szépség. Az ikonfestés szabályai). A művészi tevékenység kötelező egyparancsolata: megformálni a látott lényegét, akkor is, ha – egy másik vers címével szólva – feladatod „taláncsakennyi”: részese vagy Isten tervének, tehát a teremtetést neked kell befejezned. Akár, ha, természetesen, az ősrök, helyénvaló ponyva-műfaj Jancsijának rusztikus küllemével kell átértelmezned technikalizált világod reménytelenségét: „... csuhébabaként Kukorica Jancsiban látod meg a tökéletes társ lehetőségét,” (sötét reménység. Avagy fehéren fekete Háttérszövetek fiktív plakátokhoz). Micsoda lelemény, a kínai kultusz tárgy magyar reinkarnációja: háncsbaba-fétis!

Áldozatok – „Magamhozöleltem” Lehetne-e másként áldozatot hozni, mint azonosulni a fájdalommal, s a fájdalom okozójával; – ezt nem értik a tömeglányok s a tömeggyilkosok! Ahogy Kosztolányi értő (és értetlen) bolgár kalauza visszanéz az eltűnt, sokszólamú édenre: (a szó fiai. A bolgár kalauz visszanéz), s erre rácsap a Radnóti idéző szószöveget, „radnóta”, betyár-balladából zengő feloldozása, lehetetlen feloldozása: „... kicsit / elfelejtettünk, mióta / már csak emlékezünk.” (szóhullásra hasonlít. Radnóta – i, meztelen kő sír), az

mégiscsak, egyszercsak a megszabadított Jeruzsálem kétezer éves hitközösségét piszkálja fel a mindenkori szembesülésre: „Nemél” . – Tehát van!

S van az Ének, a ciklusba rendeződő ige. Az ige, ami a bensőben él, a mindennapos testben, s e testet éltető ajándékokban: a kenyér s bor misztériumában. S van egy hely: „belső pince. Azaz van egy hely”, egy hely, „testkamra”, „szívkamra”, s van a test szükségszerű elidegenedése önmagától s kreált világtól: „visztovább”, „takonyszín tenger”, „betontöredék”, s az áldozat kódyszerű visszakeredzkedése fájó iróniával: „énszél”, „énnyál”, „őbárány”. Fától az erdőt, nem látni az élettől a létet, gyarmati sorstól a belső birodalmat. S felénekel Pasolini elszánt népiessége, indokolatlan, kényszerlő, gacsos és torzult, de mégis létezés: „Véresre verem, csatakosra / makacs énem szőrös hátát,” (i. vakszamar). Felőtt, okosan álmodó költészet. Jász Attila végleg önmaga, „Végző Felelősségű Társaság”, rögzült és illanó áldozati tárgy. „ ... nézem csak, nézem, / ahogy a Le folyó elviszi, / elviszi / fogkrémmel kevert borostával / az arcom.” (Fáradtangyal).

Feltűnő a verscímek megdolgozottsága, a furcsa, megosztott szerkezet: ponttal elválasztott, nagybetűvel kezdett alcím főmondat szerepben: „váratlan ajtó. Személyes névmások”; egybeírások nyomtatékosító: „naezaz”, „atűfokán”; szójáték-képző: „ímafák”, „egynémaés” vagy épp metaforába hajló igénnyel: „fűlétra”, „agysótét”. E megoldások mind a lét szövegtestbe ágyazottságára, s egyúttal a vers létfolyamból kiragadottságára, idézet voltára utalnak. A folyamat mégis a részletek hullámverésén fénylik fel. Mennyi kis önálló univerzuma, leleménye a mindennapok toposzainak, mennyi önellátó versalkalom! A krimiíró G. Simenon, (ismeredfel), akinél soha nem a történetre emlékszünk, hanem a reália hangulatára, a történet „emlékére”, kulisszáira, s egy lassan működő nyomozóra, az írói lokalitás kivetülésére, amint tempósan fejtí fel

önmagát mint személyiséget egy, a vegetációtól franciás eleganciával elválasztott, dolgozószobájában. Allegória? Igen. Miként a „Nemakar” „duinói paradoxona” is: „egy angyal (...) nem akar látni embert”; – mindenén túl így, erre egyszerűsödik az angyal-funkció. S miként a záróra-hangulat oly ismerős közegből szólalása, oldottabb fájdalommal: „Amikor a büfés eladta már az utolsó lángost is, / lelakatolta a bódét, hazament rég, / a parton senki, / csak néhány széltépte sirály” (ii, tevagyz).

E léttényektől gazdagon áthatott líra habituál, tartást ad költőjének, mert miként közös az ihlet, akként közösségi a magatartás is, egyszerre régimódi s a legújabb kalandokkal táncoló. A köznapok, mindennapok suttogásából a csodát kihallani különös kegyelem, hangoztatni írói feladat, s e csodák vidékünk harsányosodással elfedett, felfedezésre váró aprószenjei.

Megáll az utazó, autó-teret bont a Bakony rengetegében édenlő falucska ónpuha patakja mellett, a néma időben árnyak bomolnak vissza alakká, estül, a görnyedt, számárhátú hidacsán áttipeg egy valószerű öregasszony, s átlibeg három valószerűtlen kamaszlány, s a helyi kis szentek álmodozva néznek utánuk takaros fülkéikből; az alkonyi nap átizzítja a rőt avart; beszélgetések a testek, átok-feloldó beszélgetések. S állhatna itt a pillanattal telített, árnyas háttérnek dőlve még valaki, egy nem idevalósi, mégis mintha helybéli: – „Figyelj, haver, valamiféle szerkesztő, de jó gyerek, szereti a ...” Tehát egy közvetlen én-lobogású, de tárgyyszerű poéta; jó lenne kiolvasni szeméből az élet-álmot, ami vers, természetesen, vagy valami versre hajazó, hasonlíthatatlan szöösszetétel, lélekfutam. S aztán leszállhatna az est, lehullhatna a szürkület, a képelnagyoló.

(Kalligram, Pozsony, 2010.)